

112 Years of F. Hilaire's Assumption Darunsuksa:**The First Thai Textbook Written by a Non-Thai****112 ปี อัสสัมชัญ ดรุณศึกษาของ ฟ.ฮีแลร์ :
แบบเรียนภาษาไทยเล่มแรกที่ชาวต่างชาติแต่ง****Churairat Laksanasiri*****จุไรรัตน์ ลักษณะศิริ*****Faculty of Education, Ramkhamhaeng University, Thailand*****Yanyong Sikkhari****ยรรยงค์ สิกษะฤทธิ์*****Faculty of Humanities, Srinakharinwirot University, Thailand***

Corresponding author*

e-mail: c_laksanasiri@yahoo.com

Received 12-05-2022

Revised 01-07-2022

Accepted 17-07-2022

Abstract

This article aims to analyze the reading practice in Assumption Darunsuksa: the writing techniques and concepts, and also the reasons why it has been used as a Thai language textbook for so long. The results of the study show that F. Hilaire deployed the documentary style: a new western trend of writing then, both in its content and technique. This deployment ultimately makes the textbook retain its modernity, encouraging its continued use. In addition, the significant ideas in this reading practice which are still apparent in today's textbook development concept are: 1) to point out the importance of education, 2) to encourage readers to be responsible citizens with good behavior, 3) to have faith in religion, and 4) to show gratitude to parents, teachers, the king, and the nation. All of these ideas are reasons why Assumption Darunsuksa has been used as an elementary level text book in Assumption and other schools for 112 years.

Keywords: reading practice texts, F. Hilaire, Assumption Darunsuksa**บทคัดย่อ**

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์บทฝึกอ่านในแบบเรียนอัสสัมชัญ ดรุณศึกษา ทั้งกลวิธีการเขียน และแนวคิด รวมถึงเหตุปัจจัยที่ทำให้เป็นแบบเรียนภาษาไทยที่ใช้อย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ผลการศึกษาพบว่าบทฝึกอ่านในแบบเรียนนี้ ฟ.ฮีแลร์ได้ดำเนินการเขียนประเภทสารคดีซึ่งเป็นการเขียนแนวใหม่จากตะวันตกมาใช้ ทั้งเนื้อหาและกลวิธีการแต่ง ทำให้แบบเรียนนี้ ยังคงมีความทันสมัยและใช้ต่อมาถึงปัจจุบัน นอกจากนี้แนวคิดสำคัญที่ปรากฏในบทฝึกอ่านของแบบเรียนนี้ยังคงปรากฏเป็นแนวคิดสำคัญในการพัฒนาแบบเรียนในสมัยปัจจุบันด้วย นั่นคือ 1) ให้เห็นความสำคัญของการศึกษา 2) ให้เป็นพลเมืองดี มีความประพฤติอันดีงาม 3) ให้เลื่อมใสศรัทธาในศาสนา และ 4) ให้มีความกตัญญูต่อบิดามารดา ครูอาจารย์ พระมหากษัตริย์ และประเทศชาติ ทั้งหมดนี้ล้วนเป็นเหตุให้แบบเรียนอัสสัมชัญ ดรุณศึกษา ยังคงใช้เป็นแบบเรียนชั้นประถมศึกษาในโรงเรียนอัสสัมชัญ และโรงเรียนบางแห่งมาจนถึงปัจจุบัน รวม 112 ปี

คำสำคัญ: บทฝึกอ่าน ฟ.ฮีแลร์ อัสสัมชัญ ดรุณศึกษา

บทนำ

หนังสืออัสสัมชัญ ตรุณศึกษาของ ฟ.ฮีแลร์เป็นแบบเรียนภาษาไทยที่แต่งขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. 2453 และยังใช้อย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน เนื้อหาแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่เป็นความรู้เกี่ยวกับกฎเกณฑ์ภาษาไทยเพื่อให้อ่านออกเขียนได้ และส่วนที่เป็นบทฝึกอ่านเพื่อให้เกิดความชำนาญในการอ่านมากขึ้น บทฝึกอ่านนี้มีเนื้อหาและรูปแบบที่ทันสมัย และมีกลวิธีการเขียนต่างกับแบบเรียนสมัยนั้นที่บทฝึกอ่านมักเป็นนิทานหรือชาดก บทความนี้จึงประสงค์ศึกษาว่าแบบเรียนนี้มีลักษณะที่น่าสนใจ มีเนื้อหาแนวคิด และกลวิธีการเขียนอย่างไร จึงทำให้แบบเรียนซึ่งมีอายุถึง 112 ปี ยังคงใช้ในโรงเรียนบางแห่งมาจนถึงปัจจุบัน ทั้งนี้จะนำเฉพาะบทฝึกอ่านมาเป็นกรณีศึกษา

ผู้แต่งและความเป็นมาของหนังสืออัสสัมชัญ ตรุณศึกษา

ผู้แต่งหนังสืออัสสัมชัญ ตรุณศึกษา แบบเรียนวิชาภาษาไทยสำหรับชั้นประถมศึกษาคือ เจษฎาจารย์ ฟ.ฮีแลร์ นักบวชชาวฝรั่งเศส นามเดิมคือ ฟรังซัว ตูเวเนตต์ (François Touvenet) ชื่อ ฟ.ฮีแลร์เป็นศาสนนาม ตัว “ฟ” เป็นอักษรย่อของคำภาษาฝรั่งเศสว่า “Frère” แปลว่า พี่ (ตรงกับภาษาอังกฤษว่า brother) ภาษาไทยได้บัญญัติศัพท์คำนี้ว่า เจษฎาจารย์ หรือภราดา (Sivaraksa, 1978)

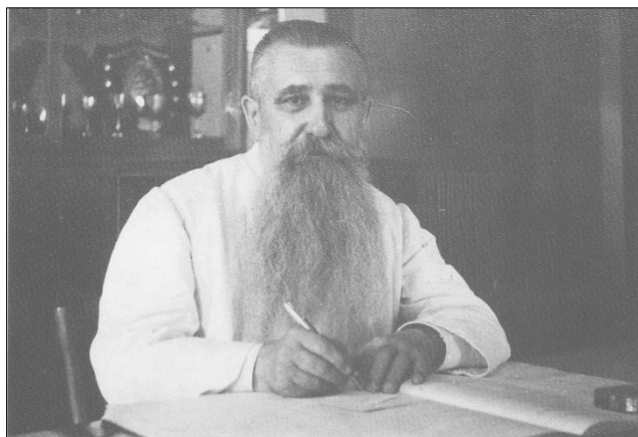

Figure 1 ภาพ ฟ.ฮีแลร์

(Source: Hilaire, 1997)

ฟ.ฮีแลร์ได้เดินทางมายังประเทศไทย เมื่อ พ.ศ. 2444 ร่วมกับคณะเจษฎาจารย์เซนต์คาเบรียลอีกจำนวน 4 ท่าน เพื่อมาดูแลกิจการการศึกษาของโรงเรียนอัสสัมชัญต่อจากบาทหลวงเอมิล เจเนสต์ ออกุสต์ กอลมเบต์ (Émile Genest August Colombet) ซึ่งต้องเดินทางกลับไปรักษาตัวที่ประเทศฝรั่งเศส บาทหลวงกอลมเบต์เข้ามาเผยแผ่ศาสนาคริสต์ในประเทศไทยและได้ก่อตั้งและเปิดโรงเรียนอัสสัมชัญอย่างเป็นทางการเมื่อ พ.ศ. 2428 ฟ.ฮีแลร์สนใจภาษาไทยจึงได้เรียนภาษาไทยขั้นต้นกับครูวัน (พระยาวารสิริ) และมหาทิม เปริญซึ่งเป็นครูสอนภาษาไทยที่โรงเรียนอัสสัมชัญอยู่ในขณะนั้น ท่านเรียนภาษาไทยเป็นเวลา 9 ปี จนสามารถใช้ภาษาไทยได้อย่างดี ท่านได้เป็นบรรณาธิการวารสารของโรงเรียนคือ อัสสัมชัญอุโฆษ และได้เขียนบทความเผยแพร่ในวารสารดังกล่าวอย่างสม่ำเสมอ ทั้งได้ทำกิจกรรมเกี่ยวกับภาษาไทยร่วมกับนักเรียน ทำให้ท่านใช้ภาษาไทยทั้งการอ่านและการเขียนได้อย่างชำนาญ ครูที่มีบทบาทขัดเกลางานเขียนภาษาไทยของท่านอย่างมากคือ มหาศุข ศุภศิริ ฟ.ฮีแลร์มีผลงานเป็นจำนวนมาก ทั้งบทความ สารคดี คำประพันธ์ร้อยกรอง และงานแปล ผลงานที่มีชื่อเสียงของ ฟ.ฮีแลร์คือ “โกศปานิไปฝรั่งเศส” ซึ่งสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพได้โปรดให้ ฟ.ฮีแลร์เป็นผู้แปล ซึ่งท่านสามารถแปลและเรียบเรียงเป็นภาษาไทยได้สละสลวย (Hilaire, 1997) ผลงานของ ฟ.ฮีแลร์ที่สำคัญและมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักจนถึงปัจจุบันคือ “หนังสืออัสสัมชัญ ตรุณศึกษา” ซึ่งเป็นแบบเรียนสำหรับนักเรียนโรงเรียนอัสสัมชัญที่ใช้แทนชุด “มูลบทบรรพกิจ” (Sivaraksa, 1978)

มูลบทบรรพกิจเป็นแบบเรียนหลวงจำนวน 6 เล่มที่พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) เมื่อครั้งเป็นหลวงสารประเสริฐ ได้แต่งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2414 เพื่อใช้ในโรงเรียนหลวงซึ่งเป็นโรงเรียนแห่งแรกที่มีการสอนในระบบโรงเรียนช่วงปฏิรูปการศึกษาในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ต่อมา พ.ศ. 2430 กรมศึกษาธิการได้ประกาศให้ใช้ “แบบเรียนเร็ว” จำนวน 3 เล่ม แทนชุดมูลบทบรรพกิจ แบบเรียนเร็วเป็นพระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เมื่อครั้งดำรงพระอิสริยยศเป็นกรมหมื่นดำรงราชานุภาพ โดยมีข้าราชการกรมศึกษาธิการร่วมเรียบเรียงด้วย เหตุที่ใช้แบบเรียนเร็วแทนแบบเรียนหลวง เพราะแบบเรียนชุดเดิมต้องใช้เวลาเรียนไม่ต่ำกว่าปีหนึ่งจึงจะรู้ตลอดเล่ม

แบบเรียนทั้งสองชุดเกิดขึ้นในสมัยปฏิรูปการศึกษา มีวัตถุประสงค์เพื่อให้เด็กไทยได้รับการศึกษาอ่านออกเขียนได้ และมีความรู้ภาษาไทยมากพอที่จะเข้ารับราชการเป็นเสมียนในกระทรวงต่าง ๆ ที่ก่อตั้งในช่วงปฏิรูปบ้านเมือง อย่างไรก็ตามวัตถุประสงค์ดังกล่าวทำให้คนไทยนิยมเข้ารับราชการเป็นจำนวนมาก ไม่กลับไปประกอบอาชีพตามบรรพบุรุษหรือในภูมิลำเนาของตน

ฟ.ฮีแลร์คงเห็นว่า แบบเรียนที่มีอยู่ในขณะนั้นมุ่งสอนให้นักเรียนเข้ารับราชการเป็นสำคัญซึ่งไม่เหมาะสมกับนักเรียนโรงเรียนอัสสัมชัญที่เป็นลูกหลานของคนในย่านธุรกิจ ดังที่ดั่งที่วุฒิ ทีวีกุล (Taweekul, 2015 : 104) ได้กล่าวว่า บริเวณโรงเรียนอัสสัมชัญนั้นอยู่ในชุมชนบางรัก มีกลุ่มชาติพันธุ์หลากหลาย เช่น ชาวจีน ชาวอินเดีย ชาวตะวันตก และประกอบอาชีพเป็นพ่อค้าและนักธุรกิจเป็นส่วนใหญ่ และเห็นว่านักเรียนควรมีความรู้หลากหลายเพื่อเป็นพื้นฐานกลับไปพัฒนากิจการของครอบครัวและประเทศชาติต่อไปได้ ฟ.ฮีแลร์จึงได้แต่งแบบเรียนให้เหมาะสมกับยุคสมัยและภูมิหลังของนักเรียนโรงเรียนอัสสัมชัญ

ฟ.ฮีแลร์ได้แต่งหนังสือเรียนชุดนี้เป็นจำนวน 3 ตอน (เล่ม) คือ อัสสัมชัญ ดรุณศึกษา ตอน กอ ขอ อัสสัมชัญ ดรุณศึกษา ตอนกลางและอัสสัมชัญ ดรุณศึกษา ตอนปลาย ในการแต่งนั้น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพมีพระเมตตาตรวจสอบแก้ไขหนังสือเรียนชุดนี้ทั้ง 3 ตอน และได้ประทานความรู้ต่าง ๆ เช่น หลักฐานข้อมูลด้านพงศาวดาร เป็นต้น ดังมีข้อความปรากฏในจดหมายของ ฟ.ฮีแลร์ ที่กราบทูลสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพหลายฉบับ เช่น ฉบับลงวันที่ 10 มิถุนายน 2453 (ค.ศ. 1910) และฉบับลงวันที่ 16 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2461 (ค.ศ. 1919) (Taweekul, 2015 : 18, 51) ทั้งนี้หนังสือชุดนี้ทั้ง 3 ตอน ได้พิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2453 และเมื่อ พ.ศ. 2454 ได้พิมพ์หนังสือดังกล่าวอีกครั้งเนื่องในโอกาสพิเศษ เพื่อ “เป็นราชพลีที่ระลึกในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์พระจุลจอมเกล้า พระเจ้ากรุงสยามซึ่งเสด็จสวรรคต ณ วันที่ 23 ตุลาคม รัตนโกสินทรศก 129” (Nawigamune, 1999 : 195-196) ส่วนอัสสัมชัญ ดรุณศึกษา ตอนกลางและตอนปลาย ได้พิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2463 และ พ.ศ. 2464 ตามลำดับ

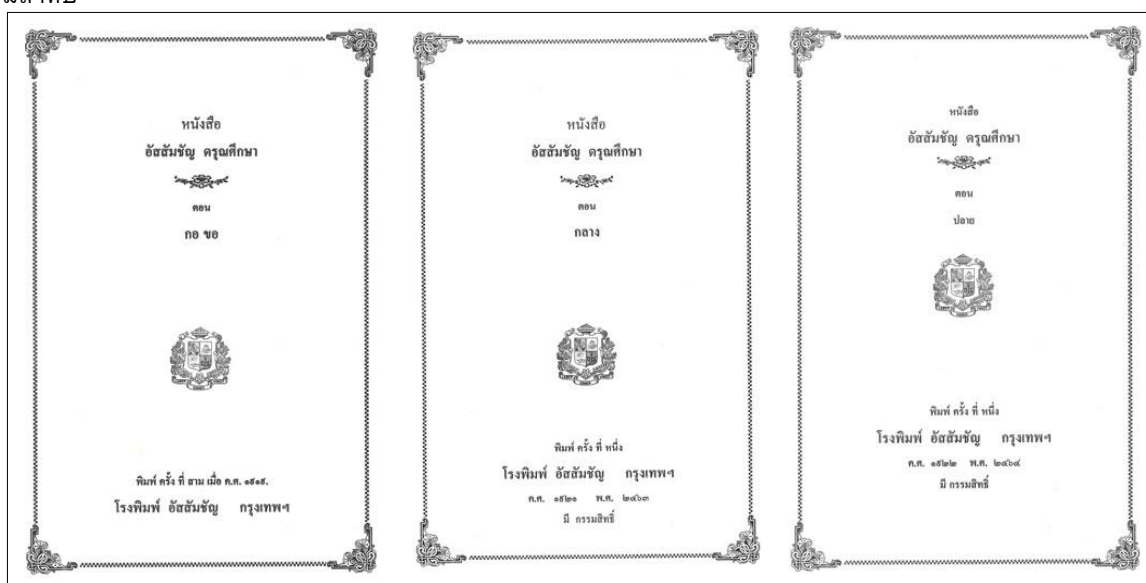

Figure 2 ภาพหน้าปกหนังสืออัสสัมชัญ ดรุณศึกษา

(Source: Hilaire, 1997)

ฟ.ฮีแลร์มีความมุ่งมั่นในการแต่งหนังสือชุดนี้ให้นักเรียนโรงเรียนอัสสัมชัญได้ศึกษาเป็นอย่างยิ่งเห็นได้จากคำชี้แจงเรื่องวัตถุประสงค์และเนื้อหาที่เขียนไว้ในคำนำของอัสสัมชัญ ดรฺณศึกษา ตอนกลาง ดังนี้

“ข้าพเจ้าก็มีนิสัยชอบแต่งเรื่องอะไรต่ออะไร ซึ่งรู้สึกว่าจะมีคุณประโยชน์แก่เด็ก ๆ อยู่แล้ว ... แล้วเลือกคัดจัดสรรปันปนบท ๆ ตามระเบียบซึ่งเห็นว่านักเรียนจะสังเกต, และจำง่ายไว้เป็นแผนกหนึ่ง.

แล้วได้ค้นหาเรื่องนิทานที่เป็นจริงบ้าง, นิยายสำหรับสนุก ๆ บ้าง, คติศาสนาบ้าง ตำนานพงศาวดารบ้าง มาแต่งเป็นเรื่องสั้น ๆ อย่างที่เข้าใจว่า พอสมกับความสามารถของเด็กที่จะเข้าใจได้ มาแซมแซก บทละเรื่อง ๆ อีกแผนกหนึ่ง หมายจะให้เป็นที่เครื่องชักจูงใจนักเรียนให้เพลิดเพลินในการเรียน.

อนึ่ง เพื่อจะได้เป็นที่เปลี่ยนอารมณ์ของนักเรียนซึ่งต้องอ่านคำร้องแกวเป็นพื้น ข้าพเจ้าได้เลือกหาบทนิพนธ์ของกระวีบางท่านที่เป็นคำโคลงและคำกลอนอย่างเข้าใจความง่าย มาประกอบกับเรื่องเหล่านั้นอีกชั้นหนึ่งบ้างบางบท เพื่อเป็นโอกาสให้นักเรียนเริ่มคุ้นเคยกับวรรณคดีและสำนวนโวหารต่าง ๆ”

(Hilaire, 1997)

อัสสัมชัญ ดรฺณศึกษา ทั้ง 3 ตอน แต่ละตอนแบ่งเป็นบทสั้น ๆ ตอน กอ ขอ มี 90 บท ตอนกลางมี 103 บท และตอนปลายมี 102 บท รวมทั้งหมด 295 บท ประกอบด้วยเนื้อหา 3 ส่วน คือ ส่วนแรกเป็นความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎเกณฑ์ภาษาไทย เช่น ตัวอักษร การแจกลูก มาตราตัวสะกด การประสมคำ การผันอักษร ฯลฯ พร้อมตัวอย่าง และส่วนที่สองเป็นบทฝึกอ่านเพื่อเพิ่มทักษะการอ่านให้ชำนาญบทฝึกอ่านในแบบเรียนตอนกลางและตอนปลายมีเนื้อหาและกลวิธีการเขียนที่ทันสมัยกว่าบทฝึกอ่านในแบบเรียนที่แต่งในช่วงสมัยเดียวกัน กล่าวคือ ได้นำแนวการเขียนสารคดีขนาดสั้นมาใช้

บทฝึกอ่านในหนังสืออัสสัมชัญ ดรฺณศึกษา

บทฝึกอ่านมีความสำคัญมาก เพราะแต่งขึ้นเพื่อให้ผู้เรียนใช้ฝึกอ่านและทบทวนควบคู่ไปกับการเรียนเนื้อหาความรู้ที่เกี่ยวกับกฎเกณฑ์ของภาษาไทย นอกจากทำให้นักเรียนเกิดทักษะการอ่านการเขียนมากขึ้นแล้ว ยังได้คิดคำสอนจากบทฝึกอ่านด้วย บทฝึกอ่านคงเกิดขึ้นมาพร้อมกับการเรียนหนังสือไทย ดังคำนำในหนังสือแบบสอนอ่านของกรมศึกษาธิการซึ่งเป็นหนังสืออ่านคู่กับแบบเรียนเร็วที่ได้กล่าวถึงหนังสือหัดอ่านไว้ดังนี้

“ตามประเพณีการอ่านหนังสือ ต้องมีหนังสือสำหรับหัดให้นักเรียนอ่านเหมือนหนังสือซึ่งความรู้ที่ได้เรียนมาในตำราเรียนด้วยอีกชั้นหนึ่ง ... เมื่อสอนให้เด็กอ่าน ก ข ก กา แจกตัวสะกดจนจบมาตราแล้ว อาจารย์ก็มักหาหนังสือเรื่องใดเรื่องหนึ่งมาให้เด็กอ่านซ่อมเรียกว่า “ขึ้นสมุด”

(Paliyadthammada, n.d., V1)

จากหลักฐานข้างต้นแสดงว่า บทฝึกอ่านมีมานานแล้วตั้งแต่ในอดีตโดยใช้คำว่า “ขึ้นสมุด” และมีมาอย่างต่อเนื่องจนถึงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ก่อนมีการจัดตั้งโรงเรียน และเมื่อมีการจัดตั้งโรงเรียนขึ้นในช่วงปฏิรูปการศึกษาในสมัยรัชกาลที่ 5 ก็ยังพบว่ามีการใช้บทฝึกอ่านต่อเนื่องมาถึงสมัยที่มีการใช้หนังสืออัสสัมชัญ ดรฺณศึกษา แต่ได้มีการเปลี่ยนแปลงเนื้อหาและกลวิธีการเขียน ผลการศึกษาบทฝึกอ่าน ผู้เขียนบทความความสามารถแบ่งบทฝึกอ่านได้เป็น 2 ประเภท คือ (1) บทฝึกอ่านที่มีเนื้อเรื่องยาว แยกเป็นอีกเล่มหนึ่ง (2) บทฝึกอ่านที่รวมอยู่ในแบบเรียนสอนกฎเกณฑ์ของภาษา ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. บทฝึกอ่านที่มีเนื้อเรื่องยาว แยกเป็นอีกเล่มหนึ่ง

บทฝึกอ่านประเภทนี้ไม่รวมอยู่ในแบบเรียนที่สอนกฎเกณฑ์ของภาษา บทฝึกอ่านประเภทนี้ปรากฏทั้งในช่วงสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์และหลังการปฏิรูปการศึกษาในสมัยรัชกาลที่ 5 ถึงรัชกาลที่ 6 ดังนี้

ในช่วงสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ พบบทฝึกอ่านที่เป็นรูปเล่มหลายเรื่อง เช่น ประถม ก กา หัดอ่าน ทศมูลเสื่อโค (เสื่อโค ก กา) ศรีสวัสดิวัต ภาพยพระไชยสุริยา สุนิบคำกาพย์ ประถม ก ข ทศชาติ และพระฉันทันต์

(Rattanakapadee, 2004 : 20-22) ทั้งหมดนี้ใช้คู่กับแบบเรียนหลัก คือ ประถม ก กา ประถมมาลา จินตามณีฉบับกรมหลวงวงศาธิราชสนิท อักษรนิติ และปทานุกรม บทฝึกอ่านทั้งหมดล้วนแต่งด้วยคำประพันธ์ร้อยกรอง เนื้อหาส่วนใหญ่เป็นนิทานชาดกและเรื่องที่แต่งขึ้น ทั้งยังแทรกคำสอนเพื่อปลูกฝังกุลบุตรให้เป็นคนดีมีศีลธรรม

ต่อมาในระยะเริ่มแรกเมื่อมีการปฏิรูปการศึกษาในสมัยรัชกาลที่ 5 พบบทฝึกอ่านเป็นเล่มยังคงเขียนด้วยร้อยกรอง เพื่อใช้คู่กับแบบเรียนหลวงชุดมูลบทบรรพกิจ เช่น นิติสารสาธก สังโยคพิธานแปล ไวยากรณ์ประพันธ์ อุบายพจน์ ปกิรีณภาพจนารถี พรหมพฤกษา สัตวาทิธาน อนันตวิภาค และฉันทวิภาค เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้หนังสือไทยแตกฉานสามารถเข้ารับราชการได้อย่างมีประสิทธิภาพ ต่อมาเมื่อสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงพระนิพนธ์ “แบบเรียนเร็ว” จำนวน 3 เล่ม เพื่อใช้แทนชุดมูลบทบรรพกิจ มีบทฝึกอ่านเป็นรูปเล่มจำนวน 3 ชุด คือ แบบสอนอ่านเรื่องนกกระเจอก แบบสอนอ่านเล่ม 1 – 3 และบันไดทองเล่ม 1 – 2 บทฝึกอ่านทั้ง 3 ชุดนี้มีรูปแบบและเนื้อหาที่เริ่มได้รับอิทธิพลตะวันตก คือเป็นบทฝึกอ่านที่เขียนด้วยร้อยแก้ว เนื้อหาเป็นเรื่องจริง และข้อเท็จจริงที่ผู้เขียนนำมาเรียบเรียงให้ความรู้แก่ผู้เรียน ซึ่งต่างกับอดีตที่เป็นบันทึงคติประเภทนิทาน นั่นคือมีเนื้อหาเกี่ยวกับธรรมชาติ เช่น สัตว์ ต้นไม้ สิ่งของ ความรู้ใกล้ตัว และเรื่องขนบธรรมเนียมประเพณีไทย โดยแทรกบทนิทานสอนใจบ้าง ลักษณะรูปแบบงานเขียนที่เปลี่ยนไปเป็นงานร้อยแก้วที่เป็นข้อเท็จจริงพร้อมให้ความรู้ ข้อคิด และให้ความเพลิดเพลินนี้ เป็นงานเขียนรูปแบบใหม่ที่ได้รับอิทธิพลจากตะวันตก ต่อมาเรียกว่า “สารคดี” ตรงข้ามกับบันทึงคติซึ่งเป็นงานเขียนที่ผู้เขียนคิดแต่งขึ้นเอง เพื่อมุ่งให้ความเพลิดเพลิน

ต่อมาบทฝึกอ่านร้อยแก้วแนวสารคดีเริ่มปรากฏชัดเจนในสมัยต้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และยิ่งปรากฏเพิ่มขึ้นในช่วงปลายรัชกาลที่ 5 จนถึงรัชกาลที่ 6 แต่ก็ยังพบกลุ่มที่แต่งตามขนบเดิมอยู่บ้าง ในช่วงนี้บทฝึกอ่านจึงแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือกลุ่มที่แต่งตามแนวเดิม และกลุ่มที่แต่งตามแนวสารคดี กลุ่มที่แต่งตามแนวเดิมคือเนื้อหาเป็นนิทาน เป็นคำสอนที่ให้แง่คิดเตือนใจ ซึ่งมีทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง เช่น ดอกสร้อยสุภาสิต นิทานสุภาสิต และนิทานอิสป ส่วนกลุ่มที่แต่งตามแนวสารคดีร้อยแก้ว เช่น เรื่องสมบัติผู้ดี และเรื่องพลเมืองดี สมบัติผู้ดีเนื้อหากล่าวถึงคุณสมบัติของผู้ดีที่คนไทยพึงปฏิบัติให้เหมาะสมเมื่อมีการรับวัฒนธรรมตะวันตก เรื่องพลเมืองดีแต่งตามแนวสารคดี แต่ก็มีกลวิธีการเขียนอย่างบันทึงคติ มีการผูกเป็นเรื่อง มีตัวละครดำเนินเรื่องเพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับประเทศไทย ทั้งประวัติศาสตร์ การปกครอง การศึกษา หน้าที่พลเมือง และขนบธรรมเนียมประเพณีไทย ฯลฯ อย่างไรก็ตาม งานเขียนดังกล่าวก็ยังมีได้มีรูปแบบสมบูรณ์ตามการเขียนสารคดีอย่างตะวันตกชัดเจน

ในสมัยรัชกาลที่ 6 มีการปรับปรุงหลักสูตรชั้นประถมศึกษา พ.ศ. 2453 ได้จัดทำบทฝึกอ่านเป็นรูปเล่มหนังสือที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับอาชีพเพื่อเป็นทางเลือกให้นักเรียนที่จบชั้นประถมศึกษามีความรู้นำไปประกอบอาชีพที่ภูมิสำเนาของตนได้นอกเหนือจากการรับราชการเป็นเสมียนเท่านั้น (Suwannakul, 1975 : 75–77) เช่น แบบสอนอ่านเรื่องการเพาะปลูกเบื้องต้น และแบบสอนอ่านการค้าขาย บทฝึกอ่านเหล่านี้ส่วนเป็นการเขียนแนวสารคดี กล่าวคือ มีส่วนนำเรื่อง ส่วนเนื้อเรื่อง และส่วนสรุป ส่วนเนื้อเรื่องจัดทำเป็นบท แต่ละบทให้ความรู้ต่าง ๆ และให้ข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะที่นำไปปฏิบัติได้ การเขียนบทฝึกอ่านในช่วงนี้นับว่าพัฒนารูปแบบและกลวิธีการเสนอเรื่องอย่างการเขียนสารคดีแบบตะวันตกค่อนข้างสมบูรณ์

2. บทฝึกอ่านที่รวมอยู่ในแบบเรียนสอนกฎเกณฑ์ของภาษา

บทฝึกอ่านที่มีการเขียนแนวสารคดีนี้ มิได้ปรากฏเป็นรูปเล่มหนังสือเท่านั้น ยังพบว่าเมื่อ พ.อีแลร์ได้แต่งหนังสืออัสสัมชัญตรรกศึกษาเพื่อใช้สอนในชั้นประถมศึกษาชั้นนั้น ได้เขียนบทฝึกอ่านแนวสารคดีรวมไว้ในแบบเรียนชุดนี้ด้วย

หนังสืออัสสัมชัญตรรกศึกษาทั้ง 3 เล่มของ พ.อีแลร์เป็นแบบเรียนที่พัฒนาโดดเด่นต่างกับแบบเรียนอื่นที่มีมาในอดีตและในช่วงเวลาเดียวกัน ที่สำคัญคือ พ.อีแลร์ได้นำแนวการเขียนแบบตะวันตกมาพัฒนาบทฝึกอ่านในหนังสือเรียนทั้ง 3 เล่มได้น่าสนใจ ทั้งเนื้อหาและกลวิธีการเขียน กล่าวคือ อัสสัมชัญ ตรรกศึกษา ตอน กอ ขอ ซึ่งเป็นแบบเรียนปฐมวัย บทฝึกอ่านมีทั้งที่แต่งเป็นร้อยแก้วและร้อยกรอง เนื้อหาที่แต่งขึ้นก็ยังเป็นนิทานไทยโบราณและนิทานอิสปเหมือนเดิม แต่นิทานร้อยแก้วนั้นได้พัฒนาการแต่งนิทานให้น่าสนใจขึ้น เช่น จากเดิมที่มีการแต่งเรื่องอย่างง่าย ๆ สั้น ๆ เพียงหนึ่งย่อหน้า เนื้อหาไม่ซับซ้อน มาเป็นเรื่องที่ยาว มีเนื้อหาซับซ้อนขึ้น มีการจัดแบ่งเนื้อหาเป็นย่อหน้า ได้เพิ่มบทสนทนา เพิ่มเหตุการณ์และตัวละครให้ใกล้เคียงกับชีวิตจริงมากขึ้น

กว่าที่เคยเริ่มมีมาแล้วในแบบเรียนเร็วเล่ม 1 ทำให้เป็นนิทานที่เรื่องดูเสมือนจริงยิ่งขึ้น เรื่องจึงสนุกเพลิดเพลิน ผู้เรียนเข้าใจเรื่องได้เร็ว เพราะใกล้เคียงกับประสบการณ์จริง แต่ยังคงแทรกคำสอนเช่นเดิม

ส่วนในอัสสัมชัญ ดรณศึกษา ตอนกลาง และตอนปลาย ฟ.ฮีแลร์ได้นำรูปแบบการเขียนแนวใหม่จากตะวันตกที่เรียกว่า “สารคดี” มาเขียน บทฝึกอ่าน “สารคดี” นั้นมีเนื้อหา รูปแบบ และกลวิธีการเขียนที่สมบูรณ์อย่างการเขียนสารคดีแบบตะวันตก รื่นฤทัย สัจจพันธุ์ (Sujjapun, 2004 : 31) ได้กล่าวถึงความหมายของสารคดีไว้ว่า “สารคดี (non – fiction) หมายถึง หนังสือที่มีเนื้อหาสาระที่เป็นเรื่องจริง มีจุดประสงค์เพื่อให้ความรู้แก่ผู้อ่าน ขณะเดียวกันก็ให้ข้อคิดและความบันเทิงแก่ผู้อ่านด้วยความสามารถในการใช้ภาษาร้อยแก้วของผู้แต่ง” สารคดีจึงตรงข้ามกับบันเทิงคดีหรือ fiction ซึ่งเป็นเรื่องสมมุติที่มุ่งให้ความบันเทิง สารคดีนี้เขียนขนาดยาวเป็นรูปเล่มก็ได้ หรือเขียนเป็นเรื่องราวขณะสั้นเพื่อลงพิมพ์ในหนังสือพิมพ์หรือนิตยสารก็ได้

ฟ.ฮีแลร์ได้นำแนวการเขียนสารคดีขนาดสั้นมาเขียนเป็นบทฝึกอ่านไว้ในหนังสืออัสสัมชัญ ดรณศึกษา ตอนกลาง และตอนปลาย เพื่อให้เหมาะสมกับวัยผู้เรียน และการนำมารวมไว้ในแบบเรียนเหล่านี้ ฟ.ฮีแลร์คงประสงค์ให้ผู้เรียนสามารถทบทวนเนื้อหาความรู้ที่เรียนไปได้อย่างต่อเนื่องและสะดวก

การเขียนบทฝึกอ่านในรูปแบบสารคดีของ ฟ.ฮีแลร์ ซึ่งผู้เขียนบทความจะเรียกว่า “บทฝึกอ่านสารคดี” นั้น ทำให้ผู้เรียนได้รับความรู้ใหม่และวิทยาการที่ทันสมัยจากโลกตะวันตก เป็นการเปิดโลกทัศน์ให้ผู้เรียนรู้ทันโลกและทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกสมัยใหม่ ทั้งยังเป็นการเตรียมเยาวชนรุ่นใหม่ในขณะนั้นให้พร้อมรับอิทธิพลตะวันตก ซึ่งกำลังหลั่งไหลเข้ามาในช่วงปฏิรูปประเทศไทยในขณะนั้นด้วย

เนื้อหาในบทฝึกอ่านสารคดี¹

บทฝึกอ่านสารคดีขนาดสั้นในหนังสืออัสสัมชัญ ดรณศึกษา ตอนกลางและตอนปลายนี้ มีทั้งหมด 105 เรื่อง (114 บท) แบ่งเป็นอัสสัมชัญ ดรณศึกษา ตอนกลาง มีจำนวน 57 เรื่อง (60 บท) และตอนปลาย มีจำนวน 48 เรื่อง (54 บท) ทั้งหมดมีเนื้อหาและกลวิธีการเขียนที่น่าสนใจ ทันสมัย เหมาะกับช่วงเวลาประเทศชาติกำลังเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ช่วงการรับอารยธรรมตะวันตก เนื้อหาของบทฝึกอ่านสารคดีมีหลากหลาย ล้วนเกี่ยวกับเรื่องราวที่เป็นเรื่องจริงที่ผู้เรียนสมัยนั้นควรรู้ ทั้งนี้สามารถแบ่งเนื้อหาสาระได้เป็น 6 กลุ่ม คือ (1) บทฝึกอ่านสารคดีเกี่ยวกับประวัติศาสตร์บุคคลสำคัญ (2) บทฝึกอ่านสารคดีเกี่ยวกับสิ่งประดิษฐ์ใหม่ (3) บทฝึกอ่านสารคดีเกี่ยวกับการให้ความรู้และการแนะนำสิ่งควรรู้ (4) บทฝึกอ่านสารคดีเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ พงศาวดาร และตำนาน (5) บทฝึกอ่านสารคดีเกี่ยวกับศาสนา (6) บทฝึกอ่านสารคดีเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมไทย

1. บทฝึกอ่านสารคดีเกี่ยวกับประวัติศาสตร์บุคคลสำคัญ

สารคดีประวัติศาสตร์ที่ ฟ.ฮีแลร์ ได้เขียนเป็นบทฝึกอ่านนี้มีเป็นจำนวนมาก ส่วนใหญ่ปรากฏในหนังสืออัสสัมชัญ ดรณศึกษา ตอนปลาย ซึ่งเหมาะสมกับวัยผู้เรียน เพราะผู้เขียนประสงค์ให้บุคคลที่กล่าวถึงเป็นแบบอย่างแก่นักเรียน ประวัติบุคคลที่นำเสนอมีทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศที่มีความดี ความกล้าหาญ ความรักสามัคคี ความเสียสละ ความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์

ชีวประวัติของชาวไทย กล่าวถึงพระราชประวัติของพระมหากษัตริย์ไทยและพระมเหสีในสมัยกรุงศรีอยุธยา คือ เรื่อง “สมเด็จพระนางเจ้าสุริยโยทัย” และเรื่อง “พระเจ้าช้างเผือก” เรื่องแรก สมเด็จพระสุริยโยทัยทรงปลอมพระองค์เป็นชาย ขับช้างเข้าขวางช้างพระเจ้าแปร ทพหน้าของพม่า ขณะที่สมเด็จพระมหาจักรพรรดิหรือพระเจ้าช้างเผือกกำลังเสียทีที่ทัพพม่า จนกระทั่งพระองค์ถูกพระเจ้าแปรฟันสิ้นพระชนม์บนคอช้าง ส่วนเรื่อง “พระเจ้าช้างเผือก” ผู้เขียนกล่าวถึงเมื่อครั้งพระเจ้าบุเรงนอง เสด็จราชสมบัติ ต่อมาได้ส่งพระราชสาส์นมาขอช้างเผือกจากสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ 2 เชือก แต่พระองค์มิได้พระราชทาน ช้างเผือกให้พม่า เพื่อรักษาพระเกียรติยศและศักดิ์ศรีของฝ่ายไทย การที่ผู้เขียนเรียบเรียงสารคดี

¹ พิมพ์ตามต้นฉบับเดิมทั้งชื่อเรื่อง ชื่อเฉพาะ เครื่องหมาย และการเว้นวรรคตอน

พระราชประวัติเป็นบทฝึกอ่านก็เพื่อให้นักเรียนรำลึกถึงพระปรีชาสามารถของพระมหากษัตริย์และบรรพบุรุษไทย และให้ผู้เรียนจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์และมีความเสียสละเพื่อรักษานบ้านเมืองไว้สืบไป

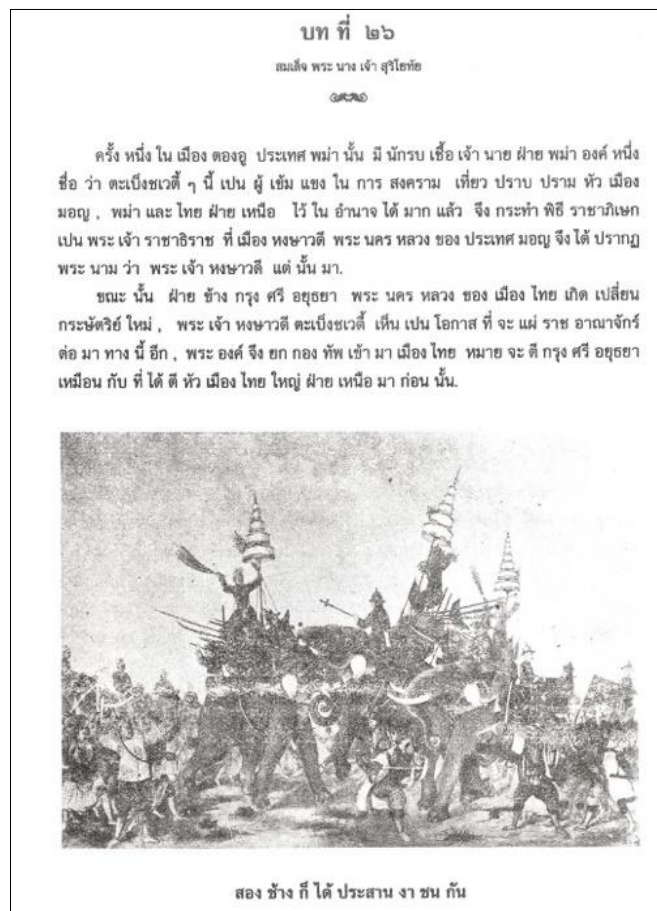

Figure 3 ภาพบทฝึกอ่านสารคดีเรื่องสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

(Source: Hilaire, 1997, V3 : 48)

ส่วนชีวประวัติชาวต่างประเทศที่มีชีวิตเกี่ยวข้องกับประเทศไทย เช่น เรื่อง “เจ้าพระยาวิไชยเณร” ชาวกรีกซึ่งเข้ามารับราชการสมัยสมเด็จพระนารายณ์ที่ได้คิดสิ่งก่อสร้างใหม่และทำคุณประโยชน์ให้ประเทศไทยหลายประการ เช่น จัดทำท่อน้ำจากทะเลชบศรเข้ามาในเมืองลพบุรี และทำป้อมปราการที่เมืองสำคัญ และช่วยการติดต่อค้าขายระหว่างไทยกับต่างประเทศ และเรื่อง “สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล” แห่งประเทศเวียดนามซึ่งพระองค์ได้หนักบฏเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พระองค์ได้ทรงร่วมกับสังฆราชชาวฝรั่งเศสปราบกบฏที่เวียดนามได้สำเร็จ พระเจ้าอานันทมหิดลขึ้นในพระมหากษัตริย์คุณ โดยได้ส่งเครื่องราชบรรณาการมาถวายรัชกาลที่ 1 และได้พระราชทานสมณศักดิ์พิเศษแด่พระสังฆราชชาวฝรั่งเศสด้วย บทฝึกอ่านทั้งสองเรื่อง ผู้เขียนประสงค์จะสรรเสริญผู้ทำความดีและปลูกฝังให้ผู้เรียนเป็นคนดี มีความจงรักภักดี และปลูกฝังให้รู้คุณ และตอบแทนบุญคุณผู้มีพระคุณ

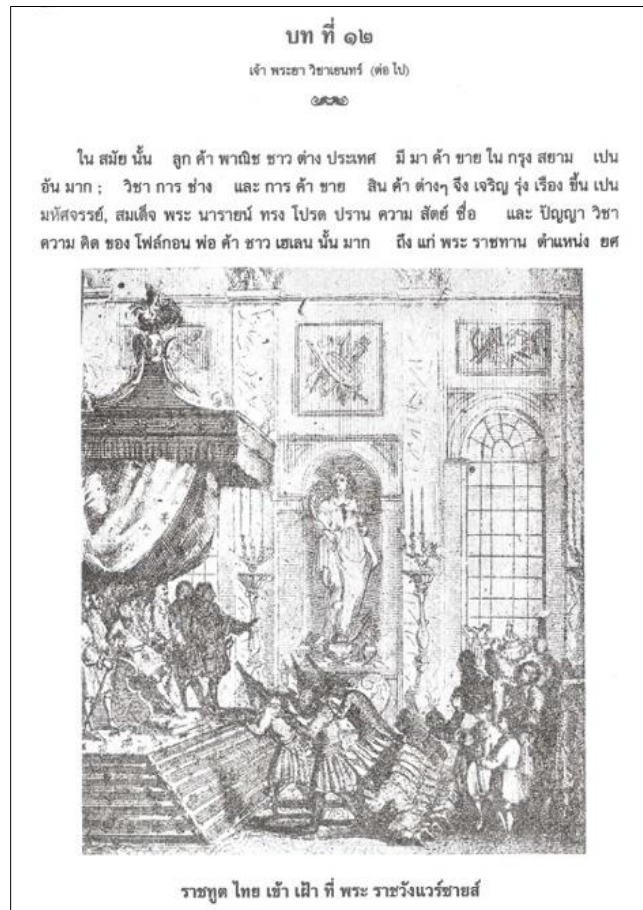

Figure 4 ภาพบทฝึกอ่านสารคดีเรื่องเจ้าพระยาวิชาเยนทร์

(Source: Hilaire, 1997, V3 : 20)

ส่วนชีวประวัติชาวต่างประเทศที่ผู้เขียนนำมาเรียบเรียง เช่น เรื่องพ่อหลุยมารี และเรื่องนายวิลเลียมแดลซม้งธนู เรื่อง “พ่อหลุยมารี” ท่านเป็นนักบุญชาวฝรั่งเศสซึ่งเป็นผู้ก่อตั้งคณะเซนต์คาเบรียล เป็นผู้ช่วยเหลือเด็กยากจน โดยร่วมมือกับเพื่อน ๆ บริจาคอาหารและเครื่องใช้ เสื้อผ้าด้วยความเมตตาและโอบอ้อมอารีมาตลอด ต่อมาได้บวชเณรและเป็นนักบุญที่ทุกคนนับถือ ผู้เขียนประสงค์ปลูกฝังให้นักเรียนมีความเมตตาช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ให้มีชีวิตที่เป็นสุข ส่วนเรื่อง “วิลเลียมแดลซม้งธนู” เขาเป็นชาวสวิส ซึ่งขณะนั้นประเทศสวิตเซอร์แลนด์เป็นเมืองขึ้นของประเทศออสเตรีย เขาถูกลงโทษเพราะไม่ปฏิบัติตามกฎที่ผู้รักษามืองกำหนดไว้ จึงถูกลงโทษให้ยิงลูกสลัดที่วางไว้บนศีรษะบุตรของเขา ถ้ายิงธนูพลาดจะถูกตัดศีรษะ เขายังได้สำเร็จแต่ถูกกลั่นแกล้ง ในที่สุดเขาก็ยิงธนูถูกผู้รักษามืองตาย ชาวเมืองได้สร้างอนุสาวรีย์เพื่อรำลึกถึงบุญคุณของวิลเลียมแดล เรื่องนี้ปลูกฝังให้นักเรียนรู้จักบุญคุณผู้สละชีพเพื่อชาติ

บทฝึกอ่านสารคดีชีวประวัติเป็นเรื่อง que ทุกคนควรศึกษาเพื่อให้รู้จักบุคคลสำคัญของประเทศตนและประเทศเพื่อนบ้านเพื่อสร้างความสัมพันธ์อันดีต่อกัน และอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ทั้งนี้เพราะในช่วงดังกล่าวชาวตะวันตกเข้ามาล่าอาณานิคมในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และประเทศไทย พ.อีแลร์จึงได้แต่งบทฝึกอ่านสารคดีชีวประวัติไว้ในหนังสืออัสสัมชัญ วรรณศึกษาหลายเรื่อง โดยประสงค์ให้บุคคลดังกล่าวเป็นแบบอย่างอันดีงามให้แก่เยาวชน อีกทั้งให้รู้จักความสามัคคี ความเสียสละ และความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ เพราะสังคมไทยในขณะนั้นต้องการคนดี มีคุณธรรม มีความสามารถเพื่อร่วมปกป้องชาติจากภัยสังครมรอบด้าน และจากการล่าอาณานิคมของชาติตะวันตก

2. แบบฝึกอ่านสารคดีเกี่ยวกับสิ่งประดิษฐ์ใหม่

แบบฝึกอ่านสารคดีเกี่ยวกับสิ่งประดิษฐ์ใหม่ มีทั้งสิ่งประดิษฐ์ใหม่ในประเทศ ในต่างประเทศ และในโลก ส่วนใหญ่เป็นสิ่งประดิษฐ์ใหม่ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่พบในโลกตะวันตก ฟ.ฮีแลร์ซึ่งเป็นชาวตะวันตกคงเห็นว่านักเรียนไทยต้องรับรู้ความเปลี่ยนแปลงเพื่อก้าวทันโลก และขณะนั้นยังไม่ปรากฏเรื่องเหล่านี้ในแบบเรียนอื่น ๆ จึงได้นำความรู้วิชาการสมัยใหม่มาเผยแพร่ในรูปบทฝึกอ่านให้นักเรียนได้อ่าน เพื่อให้ตามทันความก้าวหน้าของประเทศทางตะวันตก ในอัสสัมชัญ ตรุณศึกษาพบสารคดีประเภทนี้หลายเรื่อง โดยเฉพาะในอัสสัมชัญ ตรุณศึกษา ตอนปลาย

บทฝึกอ่านสารคดีเกี่ยวกับสิ่งเกิดใหม่ เช่น เรื่อง “การพิมพ์ในโลก” ซึ่งชาวเยอรมันเป็นผู้คิดการพิมพ์ขึ้น และเรื่อง “ชาร์ลเตเลียร์” ซึ่งเป็นผู้คิดทำน้ำแข็งขึ้นคนแรก ส่วนสิ่งที่เกิดขึ้นในประเทศไทยเป็นครั้งแรกในช่วงปฏิรูปบ้านเมืองคือเรื่อง “สายโทรเลข” เรื่องนี้กล่าวถึงโทรเลขเครื่องมือสื่อสารสมัยใหม่ในสมัยปฏิรูปบ้านเมือง โดยกล่าวถึงพัฒนาการของระบบโทรเลขตั้งแต่เริ่มใช้สายจนพัฒนาเป็นวิทยุโทรเลขซึ่งไม่ใช่สาย เรื่อง “เรือเหาะ” กล่าวถึงเรือเหาะหรือเครื่องบิน ชาวฝรั่งเศสได้นำเข้ามาในเมืองไทยครั้งแรก พ.ศ. 2454 เรื่อง “เรือกลไฟ” ซึ่งเข้ามาถึงในรัชกาลที่ 3 ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 4 ได้โปรดให้นายช่างต่อเรือกลไฟ หรือเรียกว่าเรือกำปั่นไฟได้สำเร็จเป็นลำแรก เรื่อง “การพิมพ์หนังสือในประเทศสยาม” ผู้เขียนกล่าวว่าการพิมพ์หนังสือเกิดขึ้นแล้วตั้งแต่สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช แต่ไม่ปรากฏหลักฐานชัดเจน ต่อมาจึงพบว่าสังฆราชคาร์โนต์ชาวฝรั่งเศสได้เข้ามาตั้งโรงพิมพ์ที่ตำบลกุฎีจีน ฝั่งธนบุรี ที่โรงพิมพ์นี้พบการพิมพ์หนังสือเรื่องคำสอนคริสตัง เมื่อ พ.ศ. 2339 ซึ่งเป็นหนังสือที่พิมพ์ในเมืองไทยที่เก่าที่สุด และเรื่อง “ครุฑของนายพนม” ซึ่งผู้เขียนอธิบายความแตกต่างระหว่างธงไตรรงค์ซึ่งเป็นธงประจำชาติ กับธงครุฑซึ่งเป็นธงที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานให้เป็นธงประจำของกองทัพ

นอกจากผู้เขียนมีวัตถุประสงค์ให้นักเรียนมีความรู้เกี่ยวกับสิ่งประดิษฐ์ใหม่ของไทยและของโลกแล้ว ยังแทรกข้อคิดเรื่องความขยันหมั่นเพียร การใฝ่หาความรู้ และการสร้างความเจริญให้แก่สังคมและชาติบ้านเมืองด้วย

3. บทฝึกอ่านสารคดีเกี่ยวกับการให้ความรู้และแนะนำสิ่งควรรู้

บทฝึกอ่านสารคดีประเภทนี้มุ่งให้ผู้เรียนมีความรู้ใหม่ทั้งความรู้และวิธีปฏิบัติตนให้ถูกต้องเหมาะสม เพื่อใช้ชีวิตอย่างมีความสุข เช่น เรื่อง “ยูดาหัดเข้าเฝ้า” เรื่องนี้ผู้เขียนแนะนำให้รู้จักการใช้ราชาศัพท์ให้ถูกต้องขณะเข้าเฝ้าสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และเรื่อง “หลวงพินิจวรพจน์” เรื่องนี้ผู้เขียนต้องการให้ผู้เรียนรู้จักหนังสือราชกิจจานุเบกษาซึ่งเป็นหนังสือสำคัญที่บันทึกข้อราชการของแผ่นดินในสมัยนั้น เรื่อง “การกรีธา” ผู้เขียนสนับสนุนที่พ่อแม่ส่งเสริมให้ลูกเล่นกีฬา แต่พ่อแม่รวมทั้งครูอาจารย์ต้องคอยดูแลควบคุม และแนะนำให้เล่นกีฬาอย่างมีระเบียบวินัย มีน้ำใจเป็นนักกีฬา รู้แพ้รู้ชนะ และผู้เขียนแนะนำให้รู้จักประโยชน์ของกีฬาว่าทำให้ร่างกายแข็งแรง สุขภาพจิตดี และเรื่อง “การเล่นลูกข่าง” ผู้เขียนอธิบายวิธีการเล่นลูกข่างที่ถูกต้อง ถ้าเล่นไม่ถูกต้องอาจเกิดโทษจนได้รับอันตราย และกล่าวถึงประโยชน์ของลูกข่าง คือคนไทยใช้ลูกข่างเสี่ยงทายโชคชะตาบ้านเมืองมาแต่สมัยสุโขทัย ทั้งนี้ผู้เขียนได้เสนอแนะให้นักเรียนใช้วิจารณญาณในเรื่องความเชื่อด้วย

นอกจากนี้ผู้เขียนยังให้ความรู้เรื่องที่คนไทยสมัยนั้นควรรู้ เช่น เรื่อง “รังนก” ผู้เขียนแนะนำให้รู้จักนกนางแอ่นหรือนกอีแอ่นที่อพยพเข้ามาทำรังบริเวณอ่าวไทยทางภาคใต้ของประเทศไทย โดยให้ความรู้เรื่องชีวิตนก การสร้างรังนก ประโยชน์ของรังนก วิธีเก็บรังนกที่ยากลำบากและอันตราย แต่สร้างรายได้ให้ประเทศไทยเป็นจำนวนมาก เพราะเชื่อว่ารังนกมีประโยชน์ต่อสุขภาพ ผู้เขียนแนะนำและอธิบายเรื่องนกนางแอ่นและคุณค่าของรังนกที่คนไทยสมัยก่อนไม่ใคร่รู้จัก เพื่อให้เห็นประโยชน์และคุณค่าของนกชนิดนี้ และให้แก่อ่านว่าสัตว์โลกไม่ว่าขนาดใหญ่หรือเล็กย่อมมีประโยชน์ทั้งสิ้น

4. บทฝึกอ่านสารคดีเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ พงศาวดาร และตำนาน

บทฝึกอ่านที่เป็นสารคดีประเภทนี้ปรากฏในอัสสัมชัญ ตรุณศึกษาหลายเรื่อง ทั้งที่เป็นเรื่องราวในประเทศและต่างประเทศ เช่น เรื่อง “ราชทูตไทยไปเมืองจีน” เรื่อง “อย่าอิจฉาริษยาเขา” เรื่อง “พระเจ้าแผ่นดินสองพระองค์” เรื่อง “ขุดอุโมงค์” เรื่อง “พระไชยเชษฐา” เรื่อง “พระยาพาล” และ “ตำนานเกียะ” ดังตัวอย่าง

เรื่อง “ราชทูตไทยไปเมืองจีน” ในพงศาวดารกล่าวว่าประเทศไทยมีความสัมพันธ์ทางการทูตกับชาติตะวันตกมาตั้งแต่สมัยอยุธยา ส่วนจีนนั้นกล่าวว่ามีความสัมพันธ์มาตั้งแต่ครั้งสมัยสุโขทัย ในสมัยกรุงศรีอยุธยาพระมหากษัตริย์ได้รับสั่งให้ราชทูตไทยนำ

ข้างเผือกไปถวายพระเจ้ากรุงจีน แต่ข้างลั้มนก่อน ราชทูตจึงได้ตัดหางและงามาประดับเพชรพลอยนำไปถวายพระเจ้ากรุงจีน จนได้รับคำชมว่าราชทูตไทยมีความซื่อสัตย์สุจริต ทำให้ไทยกับจีนมีสัมพันธไมตรีกันตลอดมา เรื่องนี้ผู้เขียนประสงค์ให้นักเรียนตระหนักถึงความสำคัญเรื่องความซื่อสัตย์สุจริต เรื่องต่อมาคือเรื่อง “อย่าอิจฉาริษยาเขา” และเรื่อง “พระเจ้าแผ่นดินสองพระองค์” ซึ่งเกี่ยวกับประวัติศาสตร์สมัยอยุธยา เรื่องแรกกล่าวถึงเหตุการณ์เมื่อสมเด็จพระอินทราชาสวรรคต พระราชโอรสคือเจ้าอ้ายพระยา และเจ้ายี่พระยาสู้รบแย่งชิงราชสมบัติจนสิ้นพระชนม์ทั้งสองพระองค์ เจ้าสามพระยาพระราชโอรสได้ครองราชสมบัติ ผู้เขียนให้แง่คิดเรื่องความสามัคคี ไม่แก่งแย่งชิงดีกัน ส่วนเรื่อง “พระเจ้าแผ่นดินสองพระองค์” กล่าวถึงสมเด็จพระนเรศวรมหาราชและสมเด็จพระเอกาทศรถพระอนุชา ทั้งสองพระองค์มีความรักและความสามัคคีร่วมต่อสู้กับพม่าป้องกันบ้านเมือง และด้วยพระปรีชาสามารถ พระองค์ได้ประกาศอิสรภาพจากพม่าได้สำเร็จ และสมเด็จพระอนุชาก็ได้เสวยราชย์ ทะนุบำรุงชาติไทยต่อมาอย่างสุขสงบ

นอกจากบทฝึกอ่านที่เป็นสารคดีเชิงประวัติศาสตร์ พงศาวดาร และตำนานที่เป็นเรื่องในประเทศไทยแล้ว ยังมีเรื่องที่เกิดขึ้นนอกประเทศด้วย เช่น เรื่อง “พระไชยเชษฐา” กษัตริย์แห่งอาณาจักรล้านช้าง พระไชยเชษฐาธิราชเป็นพระโอรสของพระเจ้าโพธิสาลราชกษัตริย์ล้านช้าง และเป็นหลานของกษัตริย์เชียงใหม่ต้องเสด็จไปครองเมืองเชียงใหม่ เพราะกษัตริย์เชียงใหม่สิ้นพระชนม์ ต่อมาเมื่อพระไชยเชษฐาธิราชต้องกลับมาครองล้านช้าง ทางล้านนาก็ได้เชิญพระเมกุฏิ เชื้อพระวงศ์มาครองราชย์แทนและได้ยกเมืองเชียงใหม่ให้เป็นเมืองขึ้นของพม่า เดิมทีพระไชยเชษฐาธิราชมีพระประสงค์จะยกทัพไปตีเมืองเชียงใหม่คืนจากพม่า แต่ต่อมาพระองค์เกรงว่าจะเกิดศึกหนัก หากทัพพม่ายกเข้าโจมตีอีกก็จะทำให้เมืองเชียงใหม่ได้รับอันตรายมากขึ้น จึงทรงยกทัพกลับ ด้วยเหตุนี้ทำให้ชาวเมืองต่างสรรเสริญและจงรักภักดีต่อพระองค์อย่างยิ่ง เรื่องนี้ผู้เขียนประสงค์ให้ข้อคิดแก่นักเรียนเรื่องการอดทนอดกลั้น ไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน

5. บทฝึกอ่านสารคดีเกี่ยวกับศาสนา

หนังสืออัสสัมชัญ ดรฤกษ์ศึกษาพบบทฝึกอ่านที่เป็นสารคดีเกี่ยวกับศาสนาหลายเรื่อง แต่ส่วนใหญ่เกี่ยวกับศาสนาคริสต์ แม้จะเป็นเรื่องเกี่ยวกับศาสนาคริสต์แต่ก็ล้วนสั่งสอนให้คนทำดี ให้อภัยบาปและบุญ ดังเช่นเรื่อง “ศาสนาคริสต์ในกรุงสยาม” เรื่อง “ดาวิดไม่ประทุษร้ายตอบ” เรื่อง “ทรัพย์สินสมบัติ” เรื่อง “หวานเข้า” เรื่อง “ผลแห่งทาน” และเรื่อง “กัณฑ์มหาบุญลาก” ดังตัวอย่าง

เรื่อง “ศาสนาคริสต์ในกรุงสยาม” เรื่องนี้กล่าวถึงสังฆราชเดอเบรติ ชาวฝรั่งเศสเป็นผู้นำศาสนาคริสต์มาเผยแผ่ในประเทศไทยได้สำเร็จเป็นครั้งแรก เมื่อ พ.ศ. 2205 สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช โดยการช่วยเหลือผู้ยากไร้จนผู้คนรักใคร่ และเริ่มนับถือศาสนาคริสต์กันที่สุดในที่สุด ทั้งนี้พระมหากษัตริย์ไทยได้ทรงอนุญาตให้ราษฎรนับถือศาสนาได้ตามศรัทธา เรื่องนี้นักเรียนได้รับความรู้เกี่ยวกับการเผยแผ่ศาสนาคริสต์ในประเทศไทย เรื่อง “หวานเข้า” ผู้เขียนนำคำสอนมาเรียบเรียง เพื่อสอนว่าการศึกษาหลักธรรมจะได้ผลเพียงใดขึ้นอยู่กับความศรัทธา เหมือนการหวานข้าว การทำนาจะได้ผลเพียงใดขึ้นอยู่กับวิธีการหวานข้าว และเรื่อง “กัณฑ์มหาบุญลาก” เรื่องนี้เป็นคำสอนอยู่ในคัมภีร์ศาสนาคริสต์ ฟ.ฮีแลร์ ได้สรุปคำสอนไว้ว่าไม่ควรยึดติดกับทรัพย์สินสมบัติ ให้มีจิตใจเอื้ออาทร มีความสุภาพอ่อนโยน คนที่มีทุกข์ก็จะได้สุขในที่สุด ผู้ที่ซื่อสัตย์จะได้รับความเป็นธรรม ผู้มีใจบริสุทธิ์จะได้พบพระเจ้า ผู้เขียนมุ่งสั่งสอนและเตือนสติให้อภัยบาปบุญ

ฟ.ฮีแลร์เห็นว่า ความรู้เรื่องศาสนาเป็นเรื่องสำคัญมาก แม้ส่งเสริมให้นักเรียนศึกษาเล่าเรียนให้อ่านออกเขียนได้และมีอาชีพ แต่หากขาดคุณธรรม ไม่ประพฤติตนเป็นพลเมืองดี ไม่รู้จักบาปบุญ ไม่ซื่อสัตย์ คดโกง ไม่รับผิดชอบ ไม่รู้จักเสียสละ เห็นแก่ได้ ขาดความเมตตา เช่นนี้ ย่อมทำให้ตนเองขาดคุณธรรม ไม่อาจอยู่ในสังคมได้ ฟ.ฮีแลร์จึงได้เขียนบทฝึกอ่านเรื่องศาสนาคุณธรรม และจริยธรรมไว้เตือนจิตนักเรียนหลายเรื่องดังกล่าว

6. บทฝึกอ่านสารคดีเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมไทย

บทฝึกอ่านสารคดีที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมไทยปรากฏในอัสสัมชัญ ดรฤกษ์ศึกษาจำนวนหลายเรื่อง ทำให้นักเรียนได้ความรู้หลากหลายเกี่ยวกับขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อของไทย รวมทั้งวัฒนธรรมไทยอันเป็นภูมิปัญญาไทยด้านภาษาไทย วรรณคดีไทย วรรณกรรมพื้นบ้านที่นักเรียนควรเรียนรู้และร่วมสืบสานและอนุรักษ์สืบไป เช่น เรื่อง “พระบิดาของชาติ” เรื่อง “แรกนาขวัญ” เรื่อง “สาบาน” เรื่อง “นายเป็น” เรื่อง “ราหูกินเดือน” เรื่อง “มะสะลุม” เรื่อง “ชะลอมใส่น้ำ” และเรื่อง “อนุญาตให้พูดปด” ดังตัวอย่าง

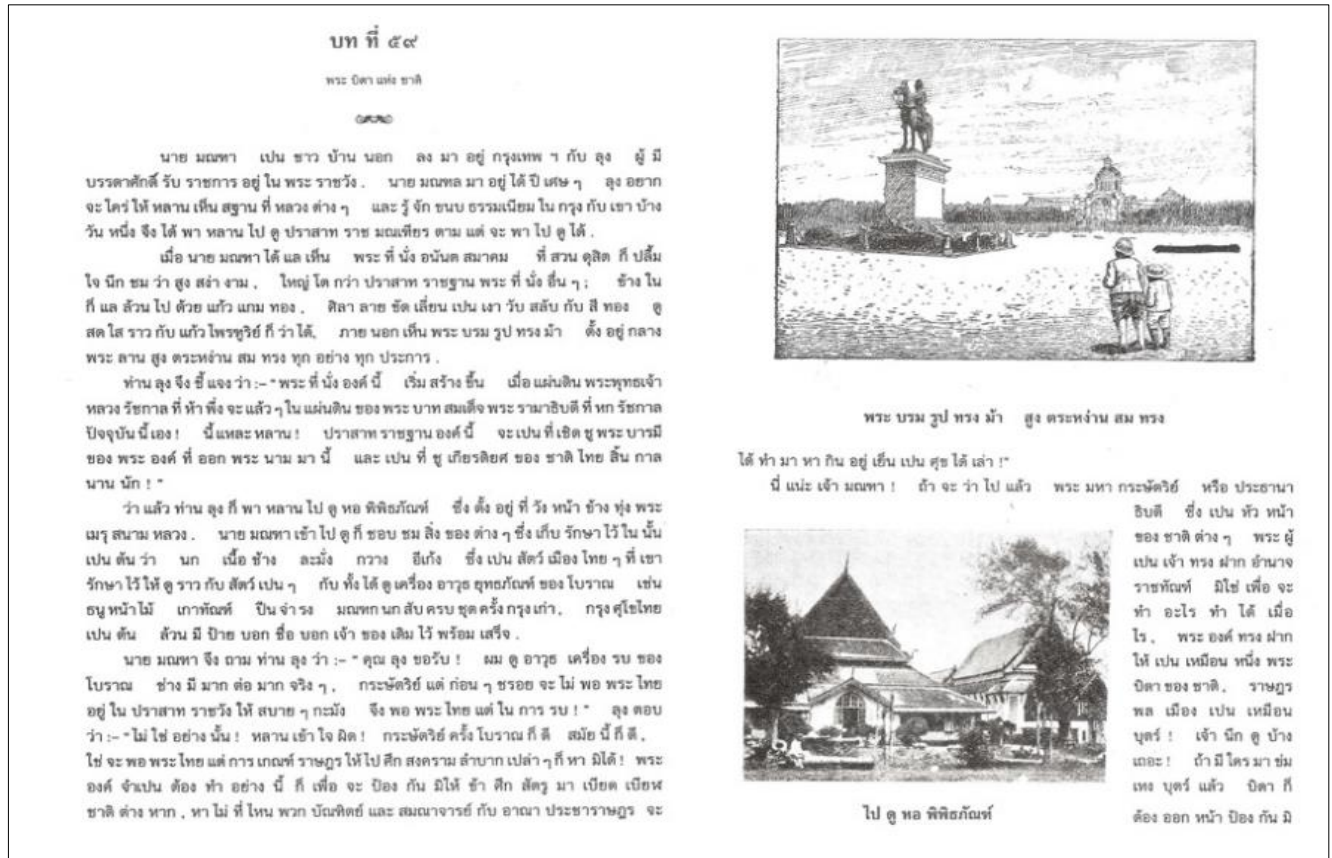

Figure 5 ภาพบทฝึกอ่านสารคดีเรื่องพระบิดาแห่งชาติ (1)

(Source: Hilaire, 1997, V2 : 97, 99)

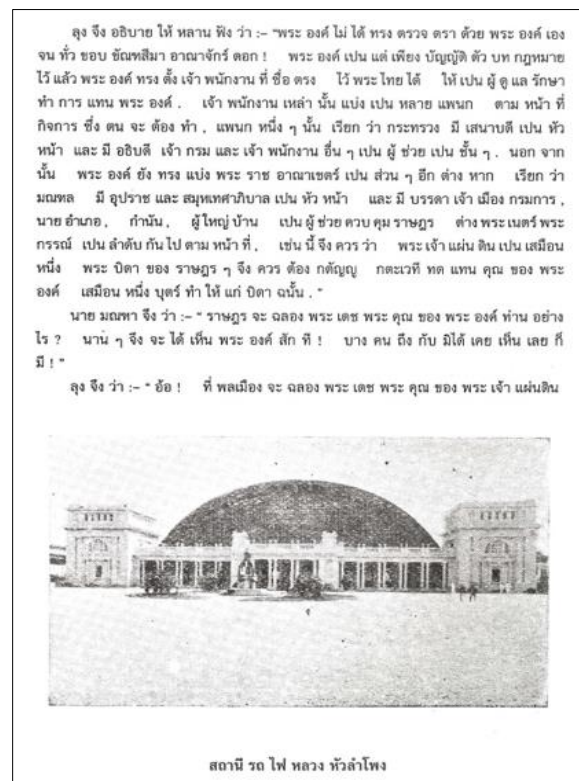

Figure 6 ภาพบทฝึกอ่านสารคดีเรื่องพระบิดาแห่งชาติ (2)

(Source: Hilaire, 1997, V2 : 101)

เรื่อง “พระบิดาแห่งชาติ” และเรื่อง “แรกนาขวัญ” สะท้อนขนบธรรมเนียมประเพณีของไทย เรื่อง “พระบิดาแห่งชาติ” ผู้เขียนประสงค์ให้นักเรียนเห็นพระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์ไทยที่มีมาแต่โบราณ คือปกครองทะนุบำรุงป้องกันบ้านเมือง ขอบเขตเหมาะสมให้เข้าศึกษาวิชาการเพื่อดำรงเอกราชให้ชาติยืนยง ทรงบัญญัติกฎหมาย ทรงแต่งตั้งเสนาบดี เจ้าเมืองลำดับต่าง ๆ เป็นผู้ดูแลราชการต่างพระเนตรพระกรรณ เพื่อให้ราษฎรทำมาหากินและอยู่อย่างมีความสุข พระเจ้าแผ่นดินจึงมีพระมหากษัตริย์ต่อพระราชารัฐประจุพระบิดาแห่งชาติ เรื่องนี้ผู้เขียนปลุกฝังให้นักเรียนรักชาติ รู้จักบุญต่อพระมหากษัตริย์ ต่อแผ่นดิน และให้รู้หน้าที่ของพลเมืองดี เรื่อง “แรกนาขวัญ” เป็นบทฝึกอ่านสารคดีที่เสนอให้เห็นพระราชกรณียกิจสำคัญอื่น ๆ ของพระมหากษัตริย์อีกด้วย เช่น การเอาพระราชหฤทัยใส่เรื่องการทำนาคันเป็นอาชีพหลักของคนไทย พิธีแรกนาหรือพระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ แต่โบราณพระมหากษัตริย์จะเสด็จทรงไถนาเป็นปฐมฤกษ์ทุกปี ต่อมาจึงโปรดให้พระยาแรกนาเสด็จแทนพระองค์ พร้อมด้วย เทพี ๔ คน เมื่อไถไร่ไถแปร ๓ รอบแล้ว จึงให้พระยาแรกนาหว่านเมล็ดข้าวและไถกลับ จากนั้นปลดพระโคจากคันไถแล้วเลี้ยง รัษฎาหารพระโค เมื่อเสร็จพิธีขวนาราชการต่างแย่งชิงเมล็ดข้าวเพื่อนำพันธุ์ข้าวไปปลูกต่อไป ผู้เขียนประสงค์ให้ผู้เรียนรู้จักพิธีแรกนาว่าเป็นประเพณีสำคัญที่พระมหากษัตริย์ทรงกระทำมาแต่โบราณเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่บ้านเมือง

Figure 7 ภาพบทฝึกอ่านสารคดีเรื่องแรกนาขวัญ

(Source: Hilaire, 1997, V2 : 83)

เรื่อง “สาบาน” สาบานเป็นประเพณีที่มีมาแต่โบราณทั้งศาสนาพุทธและศาสนาคริสต์ เป็นการกล่าวคำปฏิญาณอย่างใดอย่างหนึ่งโดยอ้างสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ใครกระทำผิดยอมได้ผลการกระทำตามที่สาบานไว้ ผู้เขียนกล่าวถึงประเพณีไทยก่อนรับราชการต้องกระทำสัตย์สาบานในพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา เรื่องนี้ผู้เขียนสอนให้นักเรียนมีความซื่อสัตย์ต่อตนเอง ต่อพระมหากษัตริย์ และต่อชาติ

เรื่อง “นายเป็น” เป็นบทฝึกอ่านที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับวัฒนธรรมไทยด้านส่งเสริมการใช้ภาษาไทยให้ถูกต้องทั้งการอ่านและการเขียน เรื่องกล่าวถึงพ่อแม่พยานายเป็นไปเรียนหนังสือ แต่นายเป็นอ่านเขียนหนังสือไม่รอบคอบ เช่น อ่านคำ

ไม่ถูกต้องตามสระเสียงสั้นและสระเสียงยาว การเขียนก็ใช้พยัญชนะและวรรณยุกต์ผิด เช่น จะเขียนข้อความว่า “อย่าให้คนไขกิ้น” เขียนเป็น “ยาให้คนไขกิ้น” อีกทั้งเขียนวรรคตอนไม่ถูกต้อง เช่น จะเขียนว่า “อย่าเอาไป ใช้ทับกระดาม” ก็เขียนเป็น “อย่าเอาไปใช้ ทับกระดาม” ทำให้การสื่อสารผิดพลาด ผู้เขียนได้นำประสบการณ์จริงที่พบข้อผิดพลาดจากการสอนนักเรียน มาเขียนเรื่องสั่งสอนนักเรียนให้ใช้ภาษาไทยซึ่งเป็นวัฒนธรรมของชาติอย่างระมัดระวังและถูกต้อง

เรื่อง “ราหูกินเดือน” เป็นบทฝึกอ่านเกี่ยวกับความเชื่อของคนไทยโบราณ ความเชื่อเป็นวัฒนธรรมไทยอีกรูปแบบหนึ่ง ขณะที่คนยังมีความรู้ด้านวิทยาการน้อยอยู่ เรื่องนี้ผู้เขียนอธิบายว่าไม่ใช่เรื่องราหูกินเดือนหรือราหูอมจันทร์ตามความเชื่อแต่โบราณ แต่เป็นเรื่องสุริยุปราคาและจันทรุปราคาที่เป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติด้านดาราศาสตร์ สารคดีเรื่องนี้ผู้เขียนอธิบายให้นักเรียนเข้าใจว่าปรากฏการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นได้อย่างไร ทั้งนี้ผู้เขียนประสงค์ให้นักเรียนมีความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ และให้เชื่อเรื่องต่าง ๆ อย่างมีเหตุผล

เนื้อหาเกี่ยวกับขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรมของชาติ เรื่องดังกล่าวเป็นเรื่องคำจูนประเทศชาติให้ดำรงอยู่ได้ ฟ.ฮีแลร์มีความเข้าใจเรื่องนี้อย่างยิ่ง จึงได้เรียบเรียงบทฝึกอ่านประกอบที่เกี่ยวกับเรื่องนี้หลายเรื่อง รวมทั้งเรื่องวัฒนธรรมไทยด้านการใช้ภาษา ผู้เขียนมุ่งให้นักเรียนตระหนักถึงเรื่องการใช้ภาษาไทยอันเป็นวัฒนธรรมของชาติให้ถูกต้อง รวมทั้งความเชื่อ แม้ความเชื่อเป็นวัฒนธรรมที่อยู่ในสังคมไทยมานาน แต่เมื่อการศึกษาด้านวิทยาศาสตร์เจริญขึ้น ก็สามารถอธิบายความเชื่อเรื่องธรรมชาติได้ ผู้เขียนจึงได้อธิบายให้นักเรียนเข้าใจข้อเท็จจริงเกี่ยวกับธรรมชาติ เช่น เรื่อง “ราหูกินเดือน” ว่าเป็นปรากฏการณ์จันทรุปราคา

นอกจากนี้ยังนำเนื้อหาอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมไทยมาเขียนเป็นบทฝึกอ่าน สารคดีให้นักเรียนได้เห็นภูมิปัญญาไทยเพื่อร่วมภูมิใจ ร่วมอนุรักษ์ เช่น วรรณคดีไทย เพลงพื้นบ้าน เพลงกล่อมเด็ก ปริศนาคำทาย และสำนวนไทย ดังเรื่องมะสะลุม (ราชาธิราช) เรื่องชะลอมใส่น้ำ (พระร่วง) และเรื่องอนุญาตให้พูดปด (ศรีธนญชัย)

กลวิธีการเขียนในบทฝึกอ่านสารคดี

บทฝึกอ่านสารคดีต่าง ๆ ข้างต้น พบว่า ผู้เขียนนำกลวิธีการเขียนตามตะวันตกมาใช้ในการเขียนบทฝึกอ่าน ดังนี้

ก. บทฝึกอ่านสารคดีมีส่วนประกอบ 3 ส่วน คือ คำนำ เนื้อเรื่อง และสรุป เรื่องทุกเรื่องผู้เขียนจะมีคำนำเพื่อเกริ่นก่อนทุกครั้งว่าจะเขียนเรื่องอะไร แล้วจึงเขียนเนื้อเรื่อง ซึ่งประกอบด้วยเนื้อหาที่เป็นเรื่องจริง ข้อเท็จจริง ความคิดเห็น และแง่คิดของผู้เขียน จบด้วยส่วนสรุปซึ่งอาจจะกล่าวถึงคุณค่า ประโยชน์ที่ได้รับ ข้อคิดคำสอน รวมทั้งคำแนะนำและความคิดเห็นต่าง ๆ ที่ผู้เขียนอาจจะนำเสนอในตอนท้ายก็ได้

ข. ส่วนเนื้อเรื่อง ผู้เขียนมีกลวิธีการเสนอเรื่อง 2 วิธี คือ (1) กลวิธีที่ผู้เขียนเป็นผู้บรรยายเรื่อง และ (2) กลวิธีการเขียนแบบบันทึกคดี ดังตัวอย่างต่อไปนี้

1. กลวิธีที่ผู้เขียนเป็นผู้บรรยายเรื่อง

กลวิธีการเขียนแบบนี้ ผู้เขียนจะเป็นผู้บรรยายเรื่องราว ข้อเท็จจริง และความคิดเห็นต่าง ๆ ดังเรื่อง “เรือกลไฟในเมืองสยาม”

เรื่อง เรือกลไฟในกรุงสยาม

- (1)² ครั้งแรกที่มีเรือกลไฟขึ้นในกรุงสยามนั้น มีผู้กล่าวว่าถ้าขณะนั้นมีใครมาบอกว่า “พระอินทร์เสด็จลงมาเขียว ๆ อยู่โน่นนั่น” ก็ยังพอจะหาคนเชื่อได้บ้าง แต่ถ้าจะมีผู้บอกว่า “โน่นนั่น ! เรือมีแต่เสา ไม่มีใบ ไม่ต้องพาย ไม่ต้องถ่อ ก็แล่นไปได้” เช่นนี้คงจะหาคนเชื่อได้ยากนัก ต่อเมื่อได้ยืมหนักเข้าบางคนปลงใจเชื่อว่าจริง แต่ในใจก็ยังจะถือดีว่า “ถึงเดินได้ก็คงไม่เร็ว” สู้เรือกลไฟที่พายยี่สิบพายของโบราณเราไม่ได้” อยู่นั่นเอง
- (2) ครั้นต่อมาวันหนึ่งในรัชกาลที่สามแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ มิสเตอร์ฮันเตอร์พ่อค้าอังกฤษซึ่งตั้งห้างค้าขายอยู่ที่กุฎจีนในกรุงเทพฯ ได้สั่งเรือกลไฟเข้ามาในเมืองไทยลำหนึ่ง บรรดาจะถวายให้สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทอดพระเนตร ถ้าชอบพระทัยบางทีจะได้ทรงซื้อ สมเด็จพระนั่งเกล้าฯ ทอดพระเนตรแล้วก็ชอบพระทัย แต่มิสเตอร์ฮันเตอร์เรียกราคาแพงนักก็ไม่ทรงซื้อ
- (3) สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนอิศเรศรังสรรค์จึงทรงพระดำริจะสร้างเรือกลไฟเลียนตามแบบอย่างของมิสเตอร์ฮันเตอร์ขึ้นไว้เป็นส่วนหนึ่งของพระองค์เองบ้าง ก็สำเร็จตามพระราชประสงค์ทุกประการ คือต่อเป็นเรือชนิดย่อม ๆ ด้วยไม้สักมีจักรข้าง มีปล่องไฟพร้อมเสร็จ ไม่ต้องแจวไม่ต้องพายก็เดินได้ แต่กระนั้นคนบางพวกยังไม่เชื่อ บางคนเห็นควันออกจากปล่องก็ออกความเห็นว่าเป็นควันเตาไฟสำหรับหุงข้าวในเรือที่ไม่มีแจวพายนั่น บ้างก็แก้ว่าเป็นเพราะใช้คนถีบจักรแบบระหัดข้อเรือซ้อนไว้ในเก่งข้างในต่างหากจึงไม่เห็น โจษกันต่าง ๆ นานาดังนี้ แต่คนโดยมากเห็นเป็นเรือกลไฟเกิดขึ้นในเมืองไทยทั้งลำ (ยกเว้นแต่เครื่องจักรซึ่งสั่งมาแต่่นอก) ก็พากันยกมือขึ้นทวีสรรเสริญ โน้มนำพระคุณของพระองค์ และตั้งแต่นั้นมาต่างก็ยินดีอยากลองเรือไฟต่อไป
- (4) ครั้นต่อมา เมื่อในราวคริสต์ศักราช ๑๘๕๕ (พ.ศ. ๒๓๙๘) พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร รัชกาลที่สี่ มีรับสั่งให้นายช่างชาวสยามต่อเรือกำปั่นไฟใหญ่ลำหนึ่งเรียกว่าเรือพระที่นั่ง “สยามอรุณพล” ควรนับว่าเป็นเรือกลไฟลำแรกที่ได้มีขึ้นใช้ในกรุงสยามเพราะลำที่เจ้าฟ้ากรมขุนอิศเรศรังสรรค์ ทรงทำนั้นสักแต่จะเป็นเรือเท่านั้น ใช้งานอะไรไม่ค่อยจะได้
- (5) ทุกวันนี้ในกรุงเทพมหานครมีเรือกลไฟ เรือยนต์ ทั้งเล็กใหญ่ทุกชนิด นับตั้งร้อยลำพันลำ ใครมีกิจธุระจะต้องไปเมืองจีนเมืองสิงคโปร์ก็ดี ไปประเทศยุโรปหรืออเมริกาก็ดี ไม่ว่าจะเป็นวันศุกร์วันเสาร์อาทิตย์จันทร์หรือวันไหนก็มีเรือกลไฟโดยสารคอยรับส่งอยู่แทบทุกวัน ไม่ต้องคอยฤดูมรสุมเช่นเรือสำเภาครั้งโบราณซึ่งออกไปได้แต่ปีละหนเดียวเท่านั้น
- (6) แต่เดิมไทยเรายังไม่นับถือว่าเรือกลไฟว่าดีก็เพราะยังไม่เคยเห็นนั่นเอง ต่อเมื่อรู้จักว่าเป็นอย่างไรแล้วจึงชอบ นี่เป็นธรรมดาของคนทั่วโลก เช่นเขาเล่ากันว่าเมื่อแรกมีรถไฟเกิดขึ้นในเมืองฝรั่ง ชนแต่จะหาจ้างคนมานั่งขี่เล่นก็หาไม่ค่อยจะได้ เพราะต่างหากกันกลัวว่าจะตกลงบ้าง จะทับตัวตายบ้าง กลัวอะไรต่ออะไรไม่รู้สิ้นไม่รู้สุด
- (7) ชาวไทยเราทุกวันนี้ไม่ว่าการกิน การนอน การทำไร่ไถนาหรือการเรียนตำราวิชาศิลปศาสตร์ต่าง ๆ ก็ออกจะนิยมนับถืออย่างเจริญศิวิไลซ์สมควรสวมัยแทบทุกอย่างก็ว่าได้ ถึงกระนั้นก็ยังควรระวังอยู่บ้างว่าคนเราสมัยนี้ซึ่งเป็นผู้วิจิตรศิลปศาสตร์ต่าง ๆ นานาดีกว่าคนสมัยก่อนมาก แต่ส่วนความดีความศรัทธา การรอบรู้วิชาในคัมภีร์พระศาสนาเจริญกว่าแต่ก่อนอยู่ด้วยหรือไม่ ? แท้จริงศาสนาเป็นความเจริญภายใน อย่างเดียวกับวิชาความรู้ ซึ่งเป็นความเจริญภายนอกนั้นเอง ถ้าจะเอามาเปรียบเทียบกันเข้าแล้ว ศาสนาเป็นเหมือนหนึ่งแก้วมณี หรือเพชรพลอยอันประเสริฐ และวิชาความรู้เป็นเพียงดังอิฐปูนเท่านั้น จะนี้ควรละหรือที่จะทิ้งแก้วทิ้งเพชรมัวไปเก็บอิฐเก็บปูนเสีย ควรละหรือที่จะทิ้งให้ดวงจิตใจกริ้วเปลี่ยนเปลวเปลว แล้วมาเฝ้าบำรุงร่างกายกับปัญญาทำเดี๋ยว เชิญพิเคราะห์ดูให้ดี ๆ ด้วยเถิด

(Hilaire, 1997, V3 : 58-59)

² ตัวเลขในเครื่องหมาย (...) ใช้กำกับย่อหน้าเพื่อความสะดวกในการกล่าวถึงข้อมูล

เรื่องเรือกลไฟในกรุงสยามเป็นสารคดีที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับสิ่งประดิษฐ์ใหม่ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าสนใจในสมัยนั้น ผู้เขียนเป็นผู้บรรยายเรื่อง

เริ่มด้วยย่อหน้าที่ (1) คำนำที่น่าสนใจ คือการเสนอความคิดเห็นของผู้คนให้เห็นว่าสิ่งที่จะกล่าวถึงเป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้อย่างยิ่ง ด้วยการเปรียบเทียบที่ชัดเจน การเขียนคำนำดังกล่าวชักจูงให้อ่านสนใจอย่างยิ่ง

ย่อหน้าที่ (2) ถึง (5) เป็นเนื้อเรื่องกล่าวถึงประวัติและที่มาของเรือกลไฟหรือเรือกำปั่นไฟลำแรกในกรุงสยามซึ่งเป็นสิ่งประดิษฐ์ของไทย ย่อหน้าที่ (6) ผู้เขียนแสดงความคิดเห็นของผู้คนเกี่ยวกับสิ่งประดิษฐ์ที่ระบะแรกยังไม่มีผู้ยอมรับซึ่งเป็นเรื่องปกติ

ย่อหน้าที่ (7) เป็นย่อหน้าสรุป ผู้เขียนให้ข้อคิดว่า แม้บ้านเมืองจะเจริญก้าวหน้าอย่างตะวันตกแล้ว ก็ไม่ควรละเลยการทำความดีและให้ข้อเสนอแนะว่า ความเจริญทางโลกควรมีควบคู่ไปกับคุณธรรมและการปฏิบัติตามคำสอนของศาสนาด้วย

บทฝึกอ่านเรื่องนี้มีเนื้อหาและกลวิธีการเขียนแบบสารคดีที่สมบูรณ์ ทั้งเนื้อหาที่เป็นข้อเท็จจริง มีความคิดเห็นและข้อเสนอแนะให้แก่ผู้อ่าน และมีสำนวนภาษา ความเปรียบเทียบที่ช่วยให้ผู้อ่านเพลิดเพลิน ดังสำนวนความเปรียบเทียบที่ปรากฏในคำนำ (ย่อหน้าที่ 1) และส่วนสรุป (ย่อหน้าที่ 7)

2. กลวิธีการเขียนเรื่องแบบบันเทิงคดี

กลวิธีการเขียนแบบนี้ ผู้เขียนจะสร้างตัวละครให้เป็นผู้ดำเนินเรื่องหรือเล่าเรื่อง หรือสร้างตัวละครให้สนทนากันเกี่ยวกับเรื่องที่เขียน ทำให้เรื่องน่าสนใจ น่าติดตาม และอ่านได้เพลิดเพลิน ดังตัวอย่างเรื่อง “นายเป็น”

เรื่อง นายเป็น

- (12) วันหนึ่งนายปาดกับนางเป้าผู้ภรรยาปรึกษากันว่าเจ้าเป็นลูกชายของเรานั้น อายุย่างเข้า 11 – 12 ขวบแล้ว ถ้าจะเอาไว้เลี้ยงควายไถนา ไม่ส่งเข้าโรงเรียนอย่างลูกเขาคณอื่น ก็จะเป็นคนโง่เหมือนพ่อแม่ อย่างโบราณท่านพูดเป็นสุภาษิตว่า

ไถลูกอ่อนสอนลูกให้คู้เขี่ย
เสียดัวเมียฝึกลูกให้ซุ่มซ่อน
มยุราพาลูกเที่ยวรำฟ้อน
ทุกพวกสอนลูกแต่ตามตระกูล

- (2) นายปาดกับนางเป้าสังเกตเห็นคนสมัยนี้ ไม่ว่าบุตรตระกูลสูงหรือลูกชานา แต่ชั้นสตรีก็ต้องเรียนหนังสือจะได้ทันเพื่อนบ้าน และทันชาวต่างประเทศเขา หนังสืออ่านดีสัญญา หนังสือคู่มือซื้อขายกัน บทกฎหมายที่สำคัญ ๆ จะได้รู้เข้าใจเอาเองได้บ้างเล็กน้อย ไม่ต้องยืมจุมูกเขาคณอื่นมาหายใจอยู่เสมอ ก็ตกลงจะเอาเจ้าเป็นไปเรียนหนังสือก่อน แล้วจึงจะให้มาเลี้ยงควายทำไร่ไถนาต่อไป
- (3) เมื่อผิวเมียเห็นพร้อมกันแล้ว ก็พาเจ้าเป็นลูกชายไปฝากไว้กับครูทองที่โรงเรียนวัดท่า มอบให้กินอยู่หลับนอนที่นั่นทีเดียว ท่านอาจารย์ทองก็เมตตาตั้งใจสั่งสอนจนนายเป็นอ่านออกเขียนได้ นายเป็นก็มีเขาวน่อยู่นาน แต่มักทำจริตกิจริยาผลุบหลับ ปากไวใจเร็ว อ่านหนังสือก็ไม่สังเกตวรรคตอนและมักจะอ่านคำเสียงสั้นเป็นเสียงยาว คำเสียงยาวเป็นเสียงสั้นเสียรำไป เช่น คำว่า “บรรพต” (ภูเขา) เขารอ่านว่า “บานพต” “บานประตู่” ก็อ่านว่า “บันประตู่” “ต่างภาษา” ก็ว่า “ตั้งภาษา” ดังนี้ เป็นต้น
- (4) ฝ่ายการเขียนเล่า ก็ไม่ค่อยจะเอาใจใส่เขียนให้เป็นระเบียบวรรคเป็นตอน ให้ดูดี ให้อ่านง่าย ทั้งเขียนตัวผิด ๆ ถูก ๆ เปลี่ยนผลัดตัว ร เป็น ตัว ล ตกเอกโท ตัวหน้าหน้า ตัวสะกดการันต์ ท่านอาจารย์เดือดเนื้อร้อนใจ ดีแต่ยืนแทบไม่มีหยุด ไม่ทราบว่าจะเอาตำราอะไรมาทรมานเจ้าเป็นให้จำตัวอักษรแลเรื่องวรรคตอนเอกโทให้แม่นยำ

- (5) ฝ่ายเจ้าเป็น เมื่อจะมาโรงเรียนนั้น มารดาได้ให้ถ่ายทอดไว้ด้วยขวดหนึ่งสิ่งกำชับว่า “ยาขนานนี้เข้าผลตลอด ถ้าเมื่อท้องเพื่อท้องขึ้น ก็ให้กินถ่ายท้องบ้างอย่างที่เคยกินที่บ้าน แต่หากจะเป็นไข้เช่นไข้สันนิบาตเป็นต้น ก็อย่ากิน จะเป็นอันตรายแก่ชีวิต”
- (6) ด้วยอำนาจที่กลัวว่า เมื่อตัวผลออกไปหรือเมื่อตัวไม่อยู่ใครเจ็บไข้จะมากินยานั้น นายเป็นก็อุตส่าห์เขียนฉลากปิดขวดนั้นไว้ หมายถึงห้าม “อย่าให้คนไข้กิน” แต่บังเอิญเขียนตกตัวนำหน้าและไม้เอกไปเสีย ก็เลยเป็น “ยาให้คนไข้กิน”
- (7) อยู่มาศิษย์อีกคนหนึ่ง ชื่อนายป่วน เป็นญาติของนายเป็นปวดหัวตัวร้อนลง ตนเองก็คิดว่าจะเป็นไข้จึงไปค้นยามากินเห็นขวดยาที่เข้าผลตลอดนั้นอ่านฉลากว่า “ยาให้คนไข้กิน” ก็ดีใจ เทออกละลายน้ำดื่มเข้าไปก่อนด้วยน้ำร้อน ครั้นประมาณสักครู่ใหญ่ ๆ นายป่วนชักปวดท้องเหลือทน สีหน้าวิปริตไปมาก นี่หากครูท่านรู้ทัน รีบวางยาถอนเสียได้โดยเร็วหาไม่น่ากลัวจะถึงแก่ชีวิตเป็นมั่นคง
- (8) ตั้งแต่วันนั้นมา จะหาใครเครื่องในการเขียนเอกโท วรรคตอนให้ถูกต้องเหมือนเจ้าเป็นได้น้อยตัว เป็นที่เบาใจในการสอนของท่านครูเป็นอันมาก คราวนี้เจ้าเป็นกลัวว่าถ้าไม่ระวังให้มากเช่นนี้ ความก็จะวิปริตไปต่าง ๆ สุจริตก็จะกลับเป็นทุจริต มิตรไมตรีก็จะกลับเป็นศัตรูไปอย่างคราวก่อน
- (9) อยู่มาเย็นวันหนึ่ง ท่านอาจารย์ทองสั่งนายเป็นว่า “หินก้อนนี้ ที่ข้าใช้ทับกระดาษอยู่บนโต๊ะ มันมักมีคนยกย้ายเอาไปเสียที่อื่น ข้ากลับมาเมื่อไรแผ่นกระดาษของข้า ลมก็พัดกระจัดกระจายไปเสียทั้งห้อง ทำให้ข้าต้องเก็บวุ่น เจ้าเขียนบอกห้ามปิดกับหินนี้ไว้เสียทีเถอะ”
- (10) ครั้นรุ่งขึ้นถึงเวลาบอกรับหนังสือ ท่านอาจารย์มาที่โต๊ะไม่เห็นหินก้อนนั้นกระดาษเรียราดไปทั้งห้องอย่างทุกเช้า ก็ร้องถามเจ้าเป็นว่า “เอ๊ะ ! ใครเอาหินทับกระดาษของข้าไปไหนอีก เจ้าเป็น เอ็งไม่เขียนห้ามตามคำสั่งดอกกระมัง” ขณะนั้นศิษย์อีกคนหนึ่งบอกว่า “ผมเอาไปเองขอรับ ผมเห็นหนังสือปิดมิให้ใช้ทับกระดาษ ผมก็เอาไปวางไว้ในตู้ขอรับ”
- (11) พอหินก้อนนั้นท่านอาจารย์ก็เข้าใจได้ทันทีคือเจ้าเป็นได้เขียนคำห้ามเป็นวรรคเดียวกันว่า “อย่าเอาไปใช้ทับกระดาษ” คนอ่านก็อ่านเป็นวรรคเดียวกันตามตัวหนังสือเลยเข้าใจว่าไม่ควรใช้หินก้อนนั้นสำหรับทับกระดาษ ที่แท้จริงนั้นเจ้าเป็นหมายความว่า หินก้อนนี้ใช้ทับกระดาษ อย่าเอาไปไหนนั่นเอง แต่เพราะเหตุที่เขียนเป็นวรรคเดียวกันว่า “อย่าเอาไปใช้ทับกระดาษ” เสียเช่นนี้ ใคร ๆ ก็ต้องเข้าใจว่าห้ามมิให้เอาหินก้อนนั้นทับกระดาษ ถ้าเขาได้เขียนเป็นสองวรรคเช่นนี้ว่า “อย่าเอาไป ใช้ทับกระดาษ” ก็จะค่อยยังชั่วอยู่หน่อยหนึ่ง แต่ถ้าจะให้ดีทีเดียว ควรต้องเขียนวรรคหน้าเป็นวรรคหลัง วรรคหลังเป็นวรรคหน้าเช่นนี้ว่า “ใช้ทับกระดาษ อย่าเอาไป” ใคร ๆ ก็จะเข้าใจความได้ชัดเจนว่าห้ามมิให้เอาไป
- (12) ดูเอาเถอะ เพียงวรรคตอนผิดนิดเดียวเท่านั้นยังเปลี่ยนใจความให้เป็นอย่างอื่นไปได้ เหตุฉะนี้แหละให้ผู้เขียนทั้งปวงระมัดระวังตัวเสมอ อย่าให้ตกเอโกโผผิดวรรคตอนไปเลย

(Hilaire, 1997, V2 : 116-118)

เรื่องนายเป็นเป็นสารคดีที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการใช้ภาษาไทยให้ถูกต้อง เรื่องนี้ผู้เขียนใช้กลวิธีการเขียนแนวบันเทิงคดี ทำให้เรื่องน่าสนใจ โดยสร้างตัวละครคือ นายปาดกับนางเป้า ผู้เป็นพ่อแม่ เห็นความสำคัญของการศึกษา จึงพานายเป็น ลูกชายไปเรียนหนังสือ นายเป็นตั้งใจเรียนดี แต่ไม่รอบคอบ ทำให้อ่านเขียนหนังสือไม่ถูกต้อง จึงเกิดปัญหาในการสื่อสารบ่อยครั้ง เรื่องนี้ผู้เขียนนำปัญหาเรื่องการใช้ภาษาที่ผิดพลาดที่เกิดขึ้นจริงของนักเรียนมาอธิบายเพื่อเตือนให้ระมัดระวัง

คำนำในย่อหน้าที่ (1) และ (2) ผู้เขียนให้ตัวละครเปิดเรื่องด้วยการกล่าวถึงความสำคัญและประโยชน์ของการศึกษารวมทั้งค่านิยมของคนไทยในการส่งบุตรหลานเข้าโรงเรียน เพื่อให้เป็นคนทันสมัย รู้หนังสือ เพื่อเข้าสู่สังคมที่วัฒนธรรมตะวันตกกำลังหลั่งไหลเข้ามา พร้อมแทรกคำสอนร้อยกรองโบราณซึ่งทำให้เรื่องน่าสนใจ

ย่อหน้าที่ (3) ถึง (11) เป็นเนื้อหาที่กล่าวถึงปัญหาในการเรียน เพราะการเรียนหนังสือย่อมเกิดข้อผิดพลาดในการใช้ภาษาไทยได้ ทั้งในการอ่าน การเขียน การเว้นวรรค และการสะกดคำ พร้อมยกตัวอย่างและอธิบายข้อบกพร่องตามหลักเกณฑ์ทางภาษาไทยให้เข้าใจอย่างชัดเจนด้วยบทสนทนาระหว่างอาจารย์กับลูกศิษย์

ย่อหน้าที่ (12) เป็นส่วนสรุปที่ผู้เขียนแสดงความคิดเห็นและเตือนให้นักเรียนระมัดระวังในการอ่านการเขียน เพราะถ้าไม่รอบคอบ การสื่อสารจะไม่สัมฤทธิ์ผล

221

แบบเรียนซึ่งแม้ว่าได้แต่งขึ้นในช่วงปฏิรูปบ้านเมืองในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่ก็ยังเป็นแนวคิดที่ทันสมัยสอดคล้องกับสังคมไทยในปัจจุบัน ทั้งที่เวลาได้ผ่านพ้นไปถึง 112 ปี แล้วก็ตาม

ฟ.ฮีแลร์เป็นผู้ที่มีความสามารถด้านภาษาไทยและการแต่งแบบเรียนภาษาไทย อีกทั้งยังเป็นผู้มุ่งมั่นพัฒนาเยาวชนไทยให้เป็นพลเมืองดีของชาติมาโดยตลอด สำนักบริหารและพัฒนาองค์ความรู้ (องค์การมหาชน) สำนักนายกรัฐมนตรีจึงได้ยกย่องเชิดชูเกียรติให้ ฟ.ฮีแลร์เป็นปฐมาจารย์ด้านแบบเรียนภาษาไทย เนื่องในโอกาสวันภาษาไทยแห่งชาติ ประจำปีพุทธศักราช 2563 (The Prime Minister's Office & Office of Knowledge Management and Development, 2020)

References

- Damrong Rajanubhab, Prince. (1999). *Accelerated Learning Textbook* (Vols.1-3) In Jarunat, S. (Ed.). Bureau of Academic Affairs, Ministry of Education. (In Thai)
- Hilaire, F. (1997). *F. Hilaire. Assumption Darunsuksa Literature*. F. Hilaire Literature Publication Committee. (In Thai)
- Nawigamune, A. (1995). How Many Books of The Funeral of King Rama V Are There?. *Silpawattanatham*, 16 (12 December), 194–202. (In Thai)
- Paliyadthammada (Pae Talalak), Phraya. (n.d.). *Reading Practice Book* (Vols.1-3). Ministry of Education. (In Thai)
- Rattanapakdee, O. (2004). *Study of Thai Literature Reading Exercises* [Master's Thesis]. Graduate School, Silpakorn University. (In Thai)
- Sivaraksa, S. (1978). Biography of F. Hilaire. In *Echo de L'Assomption: 1st Anniversary of F. Hilaire*. (In Thai)
- Sujjapun, R. (2004). *Contemporary Literature*. Ramkhamhaeng University. (In Thai)
- Suwannakul, L. (1975). *The Evolution of Elementary and Secondary Education Curricula in Thailand*. Master Thesis, Department of Administrative Education, Graduate School, Chulalongkorn University, Thailand. (In Thai)
- Taweekul, W. (2015). *Origin and History of Assumption Darunsuksa*. Department of History, Faculty of Humanities and Social Sciences, Burapha University. (In Thai)
- Taweekul, W. (2020). *Banteuk Wai Nai Paen Din Unseen Assumption*. [Assumption School's History]. Bangkok: Assumption Association. (In Thai)
- Thammasak, S. (2020). *Encomium for Teacher F. Hilaire* [Documents] (pp.60-61). Celebration for F. Hilaire (14 March 1959), Phra Chan, Bangkok. (In Thai)
- The Prime Minister's Office & Office of Knowledge Management and Development. (23 July 2020). *Program of Admiration Celebration for Thai Language Textbook Progenitor*, National Library of Thailand, Bangkok. (In Thai)